

Marit Bakke

Kvinner som politiske aktører*

1. Indledning

I denne artikkelen vil jeg se på forutsetninger for kvinners politiske aktivitet. Utgangspunktet vil være en beskrivelse av forskjeller i kvinners og menns deltakelse i tradisjonelle politiske atferdsformer, og hvilke faktorer som hittil er betraktet som vesentlige for å forklare forskjeller mellom kvinners og menns politiske aktivitetsform og -nivå. Her synes utdannelse å være en sentral variabel. Dernest vil jeg forsøke en videre utdypning av sammenhengen mellom politisk aktivitet og kjønn. Dels ved å peke på andre former for politiske ressurser, og dels ved å foreslå at kvinner kan være politisk aktiv på andre arenaer i tillegg til dem vi vanligvis oppfatter som politiske, så som parti, organisasjoner og foreninger.

Fremstillingen vil bygge på dansk teoretisk og empirisk materiale. Imidlertid må dette bli ganske begrenset. Sammenlignet med andre land - både i og utenfor Skandinavia - er det hittil et fåtall danske undersøkelser som har sett spesielt på kjønnsforskjeller i politisk atferd.

2. Teorier om politisk mobilisering og partisipasjon

Undersøkelser av politisk atferd kan ha to formål: 1) Fra et historisk perspektiv kan vi være interessert i å finne på hvilket tidspunkt, og under hvilke betingelser forskjellige samfunnsgrupper ble mobilisert inn i det politiske system. 2) Vi kan være interessert i hvilke former for politisk atferd som faktisk fant og finner sted, og forutsetninger for disse atferdsformer. Dette er naturligvis ikke to helt forskjellige problemstillinger, idet visse former for politisk atferd kunne være en nødvendig forutsetning for mobilisering av stadig større deler av befolkningen. Det ville jo være en grov forenkling av den politiske historie å utelukke for eksempel Thranitterbevegelsen i Norge med den begrun-

---

* Artikkelen er en revidert versjon av et paper til ECPR Workshop i Grenoble om "Women as Political Actors". Både diskusjonen der og senere med andre kolleger har vært nyttige når jeg skulle skrive denne artikkelen.

Marit Bakke

Kvinner som politiske aktører*

1. Indledning

I denne artikkelen vil jeg se på forutsetninger for kvinners politiske aktivitet. Utgangspunktet vil være en beskrivelse av forskjeller i kvinners og menns deltakelse i tradisjonelle politiske atferdsformer, og hvilke faktorer som hittil er betraktet som vesentlige for å forklare forskjeller mellom kvinners og menns politiske aktivitetsform og -nivå. Her synes utdannelse å være en sentral variabel. Dernest vil jeg forsøke en videre utdypning av sammenhengen mellom politisk aktivitet og kjønn. Dels ved å peke på andre former for politiske ressurser, og dels ved å foreslå at kvinner kan være politisk aktiv på andre arenaer i tillegg til dem vi vanligvis oppfatter som politiske, så som parti, organisasjoner og foreninger.

Fremstillingen vil bygge på dansk teoretisk og empirisk materiale. Imidlertid må dette bli ganske begrenset. Sammenlignet med andre land - både i og utenfor Skandinavia - er det hittil et fåtall danske undersøkelser som har sett spesielt på kjønnsforskjeller i politisk atferd.

2. Teorier om politisk mobilisering og partisipasjon

Undersøkelser av politisk atferd kan ha to formål: 1) Fra et historisk perspektiv kan vi være interessert i å finne på hvilket tidspunkt, og under hvilke betingelser forskjellige samfunnsgrupper ble mobilisert inn i det politiske system. 2) Vi kan være interessert i hvilke former for politisk atferd som faktisk fant og finner sted, og forutsetninger for disse atferdsformer. Dette er naturligvis ikke to helt forskjellige problemstillinger, idet visse former for politisk atferd kunne være en nødvendig forutsetning for mobilisering av stadig større deler av befolkningen. Det ville jo være en grov forenkling av den politiske historie å utelukke for eksempel Thranitterbevegelsen i Norge med den begrun-

---

* Artikkelen er en revidert versjon av et paper til ECPR Workshop i Grenoble om "Women as Political Actors". Både diskusjonen der og senere med andre kolleger har vært nyttige når jeg skulle skrive denne artikkelen.

nelse, at den ikke omfattet parlamentarisk aktivitet. Forsåvidt var det ofte tale om politiske bevegelser slik vi ser dem i dagens samfunn - uten at jeg dermed automatisk vil utpeke de nye bevegelser som forløpere for nydannelser innenfor partisystemet.

Den historisk pregete analyse av politisk mobilisering er spesielt kjent gjennom Stein Rokkans undersøkelser av utviklingen i vesteuropeiske land. Mens Rokkan har sett på konfliktdimensjoner som betingelser for mobilisering av den "menige" politiske borger, har en annen retning i den historiske tradisjon konsentrert seg om rekruttering til de politiske eliter (Daalder, 1966; Eliassen, 1972, 1978; Pedersen, 1977).

Et eksempel på den historiske tradisjon som bl.a. er utviklet av Rokkan, er Drude Dahlerups beskrivelse av hvordan danske kvinner i tiden etter århundreskiftet (1977, 1978a) arbeidet for å bli representert i det politiske system. Det var tale om to forskjellige strategier: 1) å benytte seg av det eksisterende partisystem, eller 2) å opptre som en uavhengig politisk gruppe, som på grunnlag av spesielle interesser blant kvinner ville forsøke å etablere et selvstendig politisk parti. Valg av strategi avhang for en stor del av hvilket mål mobiliseringen av kvinner skulle ha - enten å få flere kvinnelige representanter i eksisterende politiske partier og organer, eller å innføre nye mål og konfliktdimensjoner. Selv om mange av de aktive kvinnene ønsket at nye problemer skulle fremmes i egne kvinnepartier, viste det seg at det eksisterende partisystem var en altfor stor barriere å overkomme. Når det så dessuten var få politisk bevisste kvinner, ble ideen om et selvstendig kvinneparti oppgitt. Ved kommunevalget i 1909 og Rigsdagsvalget i 1918¹ ble det derfor satset på at kvinner skulle bli nominert til og valgt på de eksisterende partilister. Hvis vi imidlertid ser på lavere politiske nivåer, nærmere bestemt valg til bl.a. de Sociale Hjelpekasser, kan vi allerede fra de første valg i 1908 registrere en sterk representasjon av kvinner. Lærdommen er at hvis vi skal se på kvinners politiske aktivitet, må vi både se på forskjellige nivåer i det politiske system og på forskjellige emneområder.

---

1) Danske kvinner fikk stemmerett ved kommunevalg i 1908, og til Landsting/Folketing i 1915. 1909 og 1918 var således de første valg av disse to typer som kvinner kunne delta i. En detaljert beskrivelse av danske kvinners inntrøden på den politiske arena finnes i Dahlerup (1978b).

Analyser av politisk atferd er ofte forbundet med interesse for marginalgruppers situasjon. Grønlenderne i forhold til Danmark, negrene i USA, samene på nordkalotten - dette er noen få eksempler på befolkningsgrupper, som enten selv har stilt politiske krav, eller som andre har forsøkt å aktivisere politisk.

Det synes rimelig å sidestille kvinner med de ovenfor nevnte marginalgrupper, hva politisk mobilisering og aktivitet angår.

Ved tildeling av stemmerett har det ikke alltid vært en selvfølge at kvinner var likeberettigede med menn.² Og hvis vi ser på situasjonen i dag, er det fortsatt store kjønnsforskjeller i politisk aktivitet og representasjon - med kvinner på laveste nivå.

Som et eksempel viser tabell 1 kvinners og menns politiske aktivitet i tre områder i Danmark. Områdene ble valgt med tanke på å få individdata fra tre økologiske kontekster, gående fra sterkt urbant, middels urbant til lite urbant. I tabellene i denne artikkelen er områdene kalt by, kjøpstad og landsbygd. Konkret

Tabell 1. Kvinner og menns deltakelse i forskjellige former for politisk aktivitet. Prosent ⁺

	By		Kjøpstad		Landsbygd		Total	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Stemte ved siste Folketingsvalg (1975)	85	87	76	89	81	91	81	90
Deltar i diskusjoner om politikk	25	37	27	41	19	32	24	36
Deltar i politiske møter	4	10	4	13	7	17	5	14
Er medlem i en politisk forening	6	6	6	13	12	19	8	14
Har tillidshverv i en politisk forening	2	2	0 ⁺⁺	2	1	0 ⁺⁺	1	1
Total*antall	(118)	(110)	(144)	(113)	(141)	(175)	(403)	(398)

+) Prosentene angir andel intervjuete som faktisk deltar.

++) Under 0,5 prosent.

2) Et unntak er Island, der kvinner uten forutgående kamp fikk stemmerett allerede i 1885. (Styrkårsdottir 1978).

dreier det seg om Århus, Middelfart og Blåbjerg kommuner.³

Hvis vi hevder at et politisk system bør bygge på aktivitet fra så mange samfunnsgrupper som mulig, synes det ganske rimelig å spørre hvorfor kvinner tilhører de politisk passive. Dernest: er det mulig - på samme måte som for andre samfunnsgrupper - å finne frem til noen betingelser som kan redusere denne passiviteten?

Vi finner betingelser for forskjellige former for politisk atferd på to nivåer. For det første er det ressurser som det enkelte individ har, såsom utdanning, inntekt, eller erfaringer fra arbeids- eller fritidssektoren. Den andre typen betingelser ligger i den sosiale struktur som individene handler innenfor. Samspillet mellom individuelle ressurser og strukturelle betingelser er ikke alltid av en slik art at det fremmer politisk aktivitet. Selv om borgerne har ressurser som isolert sett skulle gi dem gode muligheter på den politiske arena, kan anvendelsen av dem bli hindret av barrierer i det omgivende samfunn. I neste avsnitt skal jeg beskrive nærmere henholdsvis individuelle og strukturelle faktorer som partisipasjonslitteraturen inntil nå har betraktet som vesentlige.

En av de første nordiske undersøkelser, som spesielt tok for seg kvinners politiske aktivitet, ble gjort av Rokkan og Valen i 1962. Den overordnede problemstilling var, hvordan forskjellige befolkningsgrupper ble mobilisert inn i det norske politiske system. Partisipasjonsvariablene omfattet stemmegivning, partimedlemskap, nominasjon til kommunestyre. Variasjoner på disse avhengige variable ble analysert med utdanning og yrke som individuelle uavhengige variable. Dernest ble antall medlemmer i kommunestyret, urbaniseringsgrad og næringsgrunnlag (landbruk vs. industri) anvendt som økologiske variable.

Den empiriske analysen ga grunnlag for å peke på følgende variable som sentrale betingelser for politisk aktivitet blant kvinner:

- 1) utdanning ut over folkeskole
- 2) ikke-manuelt arbeide (eller at ektefelle har den type arbeide)
- 3) bosted i urbane områder

---

3) Tallene er fra en intervjuundersøkelse foretatt i 1976. Den ble støttet økonomisk av Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Undersøkelsens teoretiske grunnlag og marginalfordelingene finnes i Bakke (1977).

Rokkan og Valen fant et samspill mellom variablene på de to nivåer, men kunne ikke angi nærmere, hvilken av dem, som var viktigst: Således: skrev de:⁴

What we cannot determine from these data is whether the increase in recruitment is exclusively due to the greater number of women with some education and with non-primary and non-manual occupations or whether there are differences in the cultural environment which increase the chances of participation within all or most categories of women. (min understrekning).

Hos Valkonen (1969) finner vi et forsøk på å avklare forholdet mellom individuelle vs. økologiske faktorer. Han var først og fremst interessert i betingelser for kunnskap om, og interesser for politikk. De brukte økologiske variable var utdanningsnivå, urbaniseringsgrad og politisk heterogenitet innenfor 48 finske kommuner. På det individuelle nivå ble de sedvanlige sosio-økonomiske variable anvendt. Valkonen fant ingen nær sammenheng mellom politisk kunnskap og interesse, og faktorer i omgivelsene. På individ-nivå fant Valkonen at sammenhengen mellom politisk kunnskap og politisk interesse var mindre blant kvinner (.19) enn blant menn (.34). Valkonens tolkning er at når kvinner diskuterer politikk utenfor deres egen familie, er det mere fordi de møter andre mennesker med interesse for politikk enn av egen personlig interesse. Dette er kanskje en litt tvilsom vurdering, men antyder i hvert fall det sosiale miljø som en relevant faktor for politisk aktivitet.

Frivillige organisasjoner og foreninger kan betraktes som formalisering av sosialt samvær. I en undersøkelse omfattende Canada, USA og fire andre land, forventet Curtis (1971) å finne høyere medlemsfrekvens blant kvinner i byer enn i landområder. En slik hypotese ble imidlertid ikke bekreftet. De forskjeller i medlemskap som ble identifisert, ble i stedet tillagt forskjeller mellom de enkelte land med hensyn til forventninger til kvinners deltagelse i det offentlige liv. Med andre ord et resultat som bekrefter Rokkan og Valens formodninger om omgivelsenes betydning som sitert ovenfor.

Endda en dimensjon som er blitt anvendt i studier av politisk atferd, er kvalitative kjennetegn ved frivillige organisasjoner, (bl.a. Babchuk & Booth, 1969, Booth 1972, Hallenstvedt & Rønning

---

4) Rokkan and Valen (1962), p. 138.

1975). Hvis foreningene karakteriseres som enten "myke" (sosiale spørsmål) og "harde" (økonomiske spørsmål), har kvinner som regel større tilslutning til og aktivitet innenfor de myke foreningene. Booth (1972) skjelner mellom instrumentelle (økonomi, politikk, militær) og ekspressive (utdannelse, religion, rekreasjon, helse og velferd) foreninger. Kvinners og menns fordeling på de to foreningsgruppene er ikke overraskende: Kvinner har i større grad enn menn medlemskap og tillitshverv i de ekspressive foreninger.

Når vi har konstatert, at menn generelt er mere politisk aktive enn kvinner, blir neste spørsmål, hvordan kjønnsforskjellen kan reduseres.

Jeg har allerede vist at en vanlig forklaring på kvinners politiske passivitet, er at de mangler ressurser som høyere utdanning, inntekt, og politisk fremmede erfaringer i en arbeidssituasjon. Albrektsen (1977) har foretatt en analyse der kjønnsforskjeller i politisk aktivitet mellom kvinner og menn kontrolleres for noen av disse individuelle faktorene. Øyensynlig har de ingen betydning:⁵

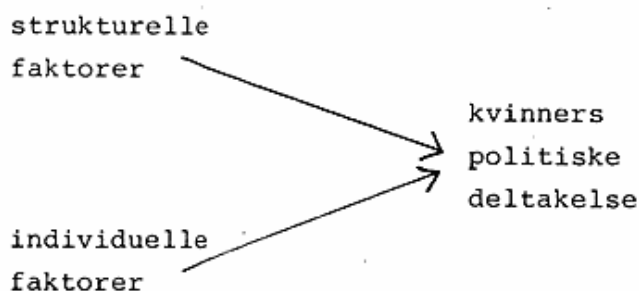
Kapitlene om sosio-økonomisk status og politisk engasjement viste at status- og engasjements-ressursene hadde en positiv sammenheng med menns aktivitet, og at noen av dem også hadde det for kvinners. Men ingen av dem medførte noen reduksjon i forskjellene, verken i forhold til utvalget som helhet eller mellom de ulike ressurs-kategoriene. I kapitlet om husmorarbeid og ekteskap, som var et forsøk på å studere deltakelsesgraden mer ut fra et kvinne-verden perspektiv - dukket det imidlertid opp en "reduserende faktor": sivilstand. I kategorien ugifte var forskjellen borte, det vil si den var snudd opp ned i kvinners favør, mens forskjellen var som før blant de gifte kvinner og menn.

Den eneste variabel som reduserer kjønnsforskjellen, er sivilstand. Enlige kvinner har samme aktivitetsnivå, men for begge grupper er nivået lavere enn blant gifte. Det vil si at aktivitetsnivået ikke bare avhenger av individuelle ressurser, men kanskje vel så mye av hvilken sosial situasjon man befinner seg i. Gifte kvinner med barn vil som regel støte på mange barrierer mot politisk deltakelse, selv om de individuelle ressurser er tilstede. Tid er en slik barriere, men også omgivelsenes forventninger til en kvinne med familie.

---

5) Albrektsen (1977), p. 190.

På grunnlag av denne korte gjennomgangen av noen undersøkelser av politisk aktivitet, kan følgende modell oppstilles:

De strukturelle faktorer omfatter dels urbaniseringsgrad, dels sosiale relasjoner i folks hverdag. Ovenstående modell kan dermed presiseres noe mer:

NIVÅER	Bostedskommunens urbaniseringsgrad ⁺	Sosiale relasjoner	Individuelle faktorer
VARIABLE	by	familie	utdannelse
	kjøpstad	naboer	kjønn
	landsbygd	venner	sivilstand
		foreningens ⁺⁺ karakter	antall barn

+) De tre urbaniseringsnivåer er identiske med dem som ble anvendt i intervjuundersøkelsen som denne artikkels data stammer fra. Se note 3, s. 94.

++) Det er vanskelig å avgjøre på hvilket nivå foreningstype skal plasseres. Den samme forening, for eksempel politisk forening, kan drives forskjellig i henholdsvis en by og i et landområde. Dette kan prege relasjonene forbundet med foreningsaktivitet på forskjellig måte (for eksempel instrumentelle vs. ekspressive og jeg har derfor valgt å plassere foreningene på mellomnivået.

3.1. Hvor mye betyr individuelle ressurser?

I dette avsnittet skal jeg - ved hjelp av empirisk materiale - utdype hvilken betydning individuelle versus strukturelle faktorer har for kvinners og menns politiske aktivitet.

I tabell 1 (s. 93) har jeg allerede vist hvordan menn har et høyere aktivitetsnivå enn kvinner, når vi ser på de vanlige politiske atferdsformer.

Hvis vi utvider aktivitetsformene til også å omfatte andre foreningstyper enn de rent politiske, kommer kvinnene sterkere inn i bildet.

Tabell 2. Prosent kvinner og menn som er aktive⁺ i politiske foreninger, fagforeninger eller andre foreningstyper

	By		Kjøpstad		Landsbygd		Total	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Politiske foreninger	6	6	6	13	12	19	9	14
Fagforening	37	69	40	63	22	54	22	61
Andre foreninger	76	88	48	58	84	70	69	72
Total antall personer	(118)	(110)	(144)	(113)	(141)	(175)	(398)	(403)

+) Aktiv: er enten medlem eller har tillitshverv.

Hvis vi sammenligner kjønnsforskjellene for hver foreningstype i henholdsvis hele utvalget og i de tre urbaniseringsområder finner vi: a) for politiske foreningers vedkommende forsvinner kjønnsforskjellene helt i byområdet. Derimot øker den både i kjøpstaden og i landområdet; b) kjønnsforskjellen i fagforeningsdeltakelse blir bare redusert i kjøpstadsområdet; c) det mest interessante resultatet gir tabellene for deltakelse i andre typer foreninger (blir spesifisert i tabell 4). Mens alle andre kjønnsforskjeller er i menns favør, viser tabell 2 en total endring i aktivitetsnivået blant kvinner og menn i landområdet: fra 3 prosent forskjell til fordel for menn til hele 14 prosent forskjell til fordel for kvinner.

Det neste spørsmål blir naturlig nok: kan denne store endringen i kjønnsforskjellene mellom by og land forklares ved hjelp av individuelle variable, eller ved hjelp av økologiske faktorer som vil gjelde for alle kvinner innenfor området?

Som vi har sett i avsnitt 2, blir utdanning ofte betraktet som en av de viktigste ressursene for politisk aktivitet. Hvilken betydning synes utdanning å ha innenfor de tre områder?

Tabell 3. Prosent kvinner og menn som er aktive i politiske foreninger, fagforening eller andre typer frivillige foreninger, fordelt på utdanning og urbaniseringsgrad

Forenings- type	Utdannings- nivå ⁺	By		Kjøpstad		Landsbygd	
		Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Politisk forening	lav	6	4	5	8	16	21
	middels	6	6	6	13	5	19
	høy	6	8	12	36	8	-
Fag- forening	lav	16	59	25	56	19	38
	middels	49	70	47	61	23	71
	høy	75	85	65	91	42	38
Andre typer foreninger	lav	69	74	40	48	89	51
	middels	87	97	56	62	84	92
	høy	69	69	47	82	50	38

+) Lav: Folkeskole 7 år eller mindre.
Middels: Middelskole, realskole eller annen lavere videregående utdanning.
Høy: Høyere videregående utdanning (gymnas) og universitet.

Ved å sammenligne kjønnsforskjellen i tabell 3 med dem som vi fant i tabell 2, viser det seg noen ganske klare mønstre. For det første viser det seg at på landsbygden er det å ha høyere utdanning tydeligvis en fordel for kvinners muligheter for deltakelse i politiske foreninger og fagforening. Med hensyn til deltakelse i andre foreningstyper, synes ikke utdanningsnivået å endre noe på kjønnsforskjellen. Kvinner på landet kommer med andre ord nærmere opp til menns aktivitetsnivå i politiske foreninger og fagforening, når de først har høyere utdanning. Derimot synes det ikke som om utdanning har noen betydning for kvinners aktivitet i andre foreninger. I byen er bildet noe annerledes. Blant de aktive i andre foreninger og fagforening reduseres kjønnsforskjellen med økende utdanningsnivå, mens nivået for deltakelse i politisk forening ikke endrer seg med utdanningsnivået. I kjøpstaden er utdanning en ressurs som entydig reduserer kjønnsforskjellen i aktivitetsnivået innenfor alle tre foreningskategoriene.

Den foreløpige konklusjon er at utdanning ikke er den sentrale ressurs som vanligvis antatt, for deltakelse i foreninger, men at aktivitetsnivået avhenger av et samspill mellom hva slags forening

kvinnene deltar i, og hvor deltakelsen foregår. Tallene i tabell 2 og tabell 3 synes å støtte en antakelse om at kvinner (og sikkert også menn) kan dra nytte av bestemte egenskaper ved det sosiale miljø de ferdes i, og at dette langt på vei kan oppveie manglende individuelle ressurser. Problemet blir så å finne frem til hvilke faktorer det er tale om.

Ved å delta i bestemte typer foreninger, synes det altså som om utdanningens omfang mister noe av sin betydning. Tabell 4 viser kvinner og menns tilknytning til noen foreninger.

Tabell 4. Kvinner og menns tilknytning til forskjellige typer foreninger. Alle områder. Prosent

	Sport		Fagforening		Politisk forening		Boligforening		Husmorforening		Religiøs forening		Grunneierforening	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Ikke medlem	69	59	54	22	90	85	74	83	86	99	95	96	84	77
Eneste medlemskap	8	8	13	17	1	1	7	2	3	-	1	1	4	2
Samtidig medlem i andre foreninger	23	33	33	61	8	14	19	14	10	1	4	3	12	21
Total (N)	100% (404)	100% (407)	100% (404)	100% (407)	99% (404)	100% (407)	100% (404)	99% (407)	99% (404)	100% (407)	100% (404)	100% (407)	100% (404)	100% (407)

Generelt er kvinner i større grad enn menn medlem bare av en forening.⁶ Det er fagforeningene som har den største andel "eksklusive" medlemmer, dvs. personer som er medlem bare i denne ene foreningen. Men samtidig er det nettopp blant fagforeningsmedlemmer vi finner den høyeste prosentandel som er medlem i flere foreninger. Det betyr med andre ord at fagforeningene alt i alt har den høyeste medlemsfrekvens, dernest kommer idrettsforeninger. Mellom

6) Denne tendensen hadde vært tydeligere hvis tabellen bare hadde omfattet personer med medlemskap i en eller flere foreninger.

74 prosent og 99 prosent av de intervjuete er ikke medlem i noen av de andre foreningene.

Spørsmålet er så hvorvidt det er mulig å påstå at tabell 4 rett og slett gjenspeiler folks vurdering av hvilke foreninger de har størst nytte av å være medlem av. For eksempel er det ganske naturlig at erhvervsarbeide er forbundet med medlemskap i en faglig forening. Samme resonnement gjelder antakelig for sportsforeningers vedkommende, idet man som regel må være medlem i en klubb for å kunne nyte godt av haller og idrettsanlegg. På tilsvarende måte er det mulig å begrunne medlemskap i boligforening og grunneierforening. Denne instrumentelle holdningen til foreninger bekreftes av at det er flest personer som sier de ikke er medlem i de minst umiddelbart målrettete foreningene, nemlig de som omfatter politikk, religion og husmorspørsmål.

Angående kjønnsforskjellene, viser tabell 4 at kvinnene i større grad enn menn er tilsluttet husmorforeninger (naturlig nok) og boligforeninger.

Den neste variabelen vi skal se på, er på hvilken måte foreningsdeltakelse foregår: er det kvinner eller menn som er mest tilbøyelige til å gå til møter alene? Hvis de går sammen med andre, er det kjønnsforskjeller med hensyn til hvem de går sammen med? Resultatene er vist i tabell 5.

Tabell 5. Hvem kvinner og menn går til foreningsmøter sammen med.
Prosent

Deltakelsesmåte	By		Kjøpstad		Landsbygd	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Alene	11	31	8	19	12	24
Sammen med ektefelle	4	4	9	5	13	11
Sammen med barn	1	-	1	-	1	-
Sammen med andre familie-medlemmer	1	1	-	1	1	1
Sammen med andre ⁺	13	20	14	28	18	22
Deltar ikke i møter	70	44	68	47	55	42
Total	100%	100%	100%	100%	100%	100%
(N)	(119)	(112)	(144)	(116)	(141)	(179)

+) omfatter: venner, naboer, kolleger.

Tabellen viser at menn i større grad enn kvinner deltar i foreningsmøter alene. Spesielt er det tilfelle i byområdet. Å gå til møter sammen med ektefellen, er mere utbredt på landet enn i byene. Imidlertid er det venner, naboer og kolleger som de intervjuete allermost er sammen med når de deltar i møter. Hovedmønsteret er med andre ord at kvinner i større grad enn menn går til møter sammen med ektefelle, mens foreningsdeltakelse for menn oftere finner sted sammen med mennesker utenfor familiekredsen.

Tabell 4 og tabell 5 kan tyde på at kvinners foreningsdeltakelse dels avhenger av personlige interesser, dels av ektefelles interesser, kanskje kombinert med et ønske om å delta sosialt i ektefelles fritidsaktiviteter utenfor hjemmet.

Kvinner politiske og offentlige atferd har også vært sett i sammenheng med de muligheter eller hindringer som barn representerer. De foreliggende data støtter ikke antakelser om at det å ha barn er en hindring for å delta i foreningsliv. Blant kvinner som er aktive i fagforeninger, er det et høyere aktivitetsnivå blant dem som har barn inntil 6 år enn blant kvinner helt uten barn eller med barn som er mellom 7 og 15 år gamle. Dette er tilfelle uansett urbaniseringsgrad. Et lignende mønster finner jeg blant kvinner som er aktive i politiske foreninger i by og kjøpstad - dem med barn inntil 6 år gamle, er mere aktive enn kvinner som har eldre barn eller er barnløse. Det samme, omenn noe svakere mønster ble funnet blant kvinner som er aktive i husmorforeninger, også i by og kjøpstadsområdet.

Umiddelbart vil det være naturlig å tro at det krever mer å ta seg av barn i de yngste aldersgruppene, dvs. 6 år eller yngre. Resultatene kan imidlertid tolkes dithen at nettopp det å ha barn, gir mange kvinner nye sosiale kontakter utenfor hjemmet som de ellers ikke ville ha - via daghjem, barnehager o.l. Her kan jeg imidlertid ikke komme lengere enn til noen overveielser ettersom jeg ikke har data som kunne belyse hvorvidt barn representerer kvinners "adgangskort" til det offentlige liv.

Det å kunne disponere over sin egen tid er bl.a. av Martinussen (1973) nevnt som en viktig forutsetning for politisk aktivitet. For kvinner kan ekteskap og barnepass være et hinder mot aktivitet utenfor hjemmet. Ovenfor har vi sett at kvinner med mindreårige barn ikke var mere passive enn andre gifte kvinner. Hvilken betyd-

ning har så sivilstand? Finner vi flere foreningsmedlemmer blant de ugifte enn blant de gifte? Tabell 6 viser hvilken sivilstandskategori som hadde flest medlemmer i tre typer foreninger.⁷

Figur 1. Sammenheng mellom sivilstand og medlemskap i noen foreninger i by og på landet

Foreningsmedlemskap	By		Landsbygd	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Faglig	ugift	gift	gift	gift
Politisk	ugift	fraskilt/ enkemann	gift	gift
Religiøs	ugift	fraskilt/ enkemann	gift	gift

Mønstret er klart nok: i byområdet er det flest medlemmer blant de ugifte kvinnene, mens det på landet er de gifte kvinnene som i størst grad er medlemmer i faglige, politiske og religiøse foreninger. På landsbygden er det heller ingen forskjell mellom kvinner og menn. I kjøpstaden fordeler medlemmene seg på samme måte som på landet, bortsett fra de kvinnelige medlemmene i faglige foreninger, som enten er gift eller ugift.

De fraskilte og enker/enkemenn er tydelig de mest likegyldige; de er ikke medlemmer i noen forening, og er heller ikke interessert i det de forskjellige foreningene (som vist i tabell 4) arbeider med. Dette er i overensstemmelse med tidligere danske resultater (Jeppesen & Meyer, 1964).

3.2. Oppsummering av data

Dermed har vi sett på sammenhengen mellom kvinners politiske aktivitet og de variable som jeg oppstilte s. 97. Hvilke foreløpige konklusjoner er det så mulig å trekke?

Med hensyn til deltakelse i politiske foreninger og fagforeninger er utdanning øyensynlig en ekstra ressurs for kvinner, i den forstand at høyere utdanning reduserer forskjellen mellom kvinner og menns aktivitetsnivå. Dette er særlig markert i byområdene. Når

7) Tabellen omfatter bare de foreningene, der det var helt klare forskjeller mellom sivilstandskategoriene. Kjøpstaden er utelatt, fordi mønstret nesten er identisk med det vi finner på landet.

det gjelder deltakelse i en rekke andre foreninger, er kvinnene generelt mere aktive på landet enn i byområdene, og kjønnsforskjellen er nesten den samme uansett utdanningsnivå. Det synes med andre ord som om det finnes andre ressurser i landområdet som kan kompensere for manglende utdanning blant kvinner. Bostedets betydning er bl.a. understreket i sluttrapporten i den norske Levekårsundersøkelsen (1976):⁸

Satt på spissen kan man si at bylivet og livet i de mest spredtbygde strøk ikke bare er forskjellige, men at de også representerer forskjellige kulturer.

Hva disse kulturelle forskjellene innebærer, blir utdypet i en senere offentlig utredning om Regionale ulikheter i levekår (1978):⁹

... det kan være grunnlag for å tale om geografisk differensierede livsformer. På den ene side har man den typiske urbane livsform i byer, som kjennetegnes av et relativt høyt utdannings- og inntektsnivå med derav følgende goder, men som samtidig er en meget kommersiell livsform med høy avhengighet av markeder og med relativt liten vekt for uformelle sosiale nettverk. På den annen side finner man så den typiske rurale livsform i spredtbygde strøk, hvor inntekts- og utdanningsnivået er lavere, men hvor også graden av kommersialisering er lavere. Samtidig har sosiale nettverk og produksjon og utveksling av varer og tjenester utenfor markeder større omfang og betydning.

I Danmark er regioners betydning for politisk atferd bl.a. behandlet av Borre og Stehouwer (1968).

Det synes rimelig å foreslå at den støtte kvinner kan få i et sosialt miljø, er en type kompenserende variabel. Vi har nemlig konstatert at det er mere vanlig på landet enn i byene å delta i møter sammen med andre. Dette gjør seg særlig gjeldende blant kvinner.

En tolkning av disse resultatene vil derfor være at individuelle ressurser er langt viktigere for foreningsdeltakelse i byene enn på landet. En vesentlig årsak kan være at sosiale relasjoner i byområder i det hele tatt er preget av den dominerende økonomiske struktur, nemlig en som baserer seg på varebytte mellom individuelle aktører. I landområdene er det på den annen side en økonomisk struktur som for det meste er preget av samarbeid og felles tiltak. For eksempel er det flere medhjelpende ektefeller i landområdet enn i de to byområdene.

8) Levekårsundersøkelsen. Sluttrapport. NOU, 1976: 28, p. 108.

9) Regionale ulikheter i levekår. NOU, 1978: 3, p. 97.

Kort sagt: den økonomiske struktur i landområder er av en slik karakter at det stiller mindre krav enn i byer til individuelle ressurser som forutsetning for de offentlige aktiviteter som foregår i foreninger.

4. Hva slags aktivitet og hvilke emner er politiske?

I dette siste avsnittet vil jeg presentere noen overveielser i forbindelse med et spørsmål som naturlig melder seg: Hvor mye av det som foregår utenfor politiske foreninger og fagforeninger er politisk relevant? Er det med andre ord rimelig å påstå at kvinners aktivitet i de andre foreningstyper som denne analysen omfatter, også er politisk?

Stort sett har kvinner vært politisk aktive på det tradisjonelle (så kalt av mangel på et bedre ord) politiske systems premisser - både med hensyn til hva som vurderes som politisk relevante emner (industri, budsjetter, militære spørsmål o.l.), og med hensyn til hvordan slike saker skal behandles. Andre emner er som regel blitt henvist nederst på den politiske dagsorden. Konsekvensen er at kvinner ikke betraktes som jevnbyrdige partnere i det politiske spill, og dessuten at såkalte "kvinnespørsmål" ikke vurderes som relevante politiske emner.

I dagens Danmark er politiske påvirkningsmuligheter institusjonalisert i form av deltakelse i og gjennom partier, fagforeninger og andre organisasjoner. De data som legges frem i denne artikkelen bekrefter delvis tidligere resultater som viser at kvinner i liten grad forsøker å påvirke via partier og fagforeninger. Satt på spissen blir spørsmålet: er det kvinnene eller institusjonene det er noe galt med? Eller er problemet tvert imot et helt annet - at institusjonene er gode nok, de er bare ikke alltid de mest velegnete til å argumentere for verdier og interesser som måtte være felles for forskjellige grupper av kvinner.

Min påstand er at grunnlaget for politisk engasjement og aktivitet finnes i de umiddelbare sosiale forhold folk befinner seg i. Den videre slutning blir så at disse forholdene også må betraktes som politisk relevante. Jeg vil mene Lafferty (1975) har rett, når han skriver:^{9a}

9a) Lafferty (1975), p. 67.

In short, people who do not participate in the action settings which determine their identities and self-esteem are bound to become alienated from both societies and themselves.

En påstand som denne legger opp til en annen tilnærming til politiske analyser enn det som hittil har vært mest vanlig. I stedet for å fokusere på hvilke krav deltakelse i eksisterende politiske organer stiller til borgerne, vil det vesentlige være å begynne i samfunnsborgernes egen situasjon, og la den være avgjørende for innholdet i den politiske "meny", og for hva som er relevante atferdsformer. Det betyr sannsynligvis ikke at vi plutselig vil slette økonomi, partipolitikk o.l. fra det politiske vokabular. Derimot kunne det føre til en utvidelse av de politisk relevante emneområder.

Hjemmet og familielivet kan både sosialt og økonomisk betraktes som en problemfylt samfunnssektor/arbeidsplass. Hittil er det imidlertid i svært liten grad blitt betraktet som et fullverdig politisk område. Likevel finnes det noen forsøk på å beskrive og vurdere husmødrenes sosiale situasjon og deres betydning i forhold til samfundet omkring. I en analyse av produksjonssektorer i samfundet, ser Værness (1976) på den samfunnsmessige verdi av husmødres ubetalte arbeide i forhold til den produksjon som det kvitteres for ved lønutbetalinger. Husmødrenes produksjon blir sjelden tatt med i beregninger over et lands økonomiske status. Derfor blir den heller ikke tatt med i politiske overveielser. Dette til tross for at vi bare ved å se på forbrukssektoren, lett kan slå fast at kvinner kontrollerer og disponerer over en vesentlig del av et samfunns ressurser. En vurdering basert på kroner og øre, kunne vi få hvis vi beregnet hvor mye det ville koste å betale for det arbeid, som hjemmeværende kvinner utfører av sosial karakter. Grønseth (1976) understreker en annen side ved husmødrenes situasjon. Hvis vi ser på størrelsen av den bytteverdi, som ektefellene utveksler, er det langt fra et gjensidig likt forhold. Den økonomiske avhengighet setter ofte kvinner, in casu husmødrene, i en lite privilegert posisjon.

En ting er å se på kvinnenens konkrete situasjon på hjemmefronten. Et annet, like vesentlig spørsmål, er hvorvidt husmødrene selv er seg disse problemene bevisst. I en undersøkelse av husmødre stil-

te Holter (1966) spørsmålet:¹⁰ "Syns De at det er noen vansker og problemer som er felles for husmødre stort sett, eller syns De ikke det?". 60 prosent av de intervjuete svarte "ja". 35 prosent svarte "ja" på et spørsmål om de mente det var noen saker som alle husmødre kunne ta opp i fellesskap.

Ettersom de ovenfor beskrevne problemer i liten grad har vært gjenstand for politiske overveielser, blir det viktig å forstå prosesser forbundet med den politiske agenda-setting. Det kan bl.a. gi oss stoff til å forklare, hvorfor bestemte befolkningsgrupper har lavt partisipasjonsnivå. Det er med andre ord snakk om å betrakte motivasjon som en sentral forutsetning for politisk deltakelse, slik Martinussen (1973) gjør i Fjerndemokratiet.

Kommunikasjonsmessig har avstand mellom borgere og politikere to sider. Enten kan kommunikasjonskanalene være så kompliserte og formaliserte, at kontakt mellom politikere og borgere er ganske besværlig. Men manglende kommunikasjon kan også forklares ved at borgere og politikere er interessert i, og snakker om, forskjellige ting. I det siste tilfelle står vi overfor to forskjellige politiske kulturer. I så fall vil forbedring av kommunikasjonskanaler, eller av borgernes forutsetninger for deltakelse (for eksempel utdanning) ikke være tilstrekkelige tiltak for å høyne aktivitetsnivået. Problemet ligger dypere, nærmere bestemt i hvilke saker, spørsmål og emner som er politisk relevante for forskjellige samfunnsgrupper.

Passivitet som følge av politiker-lede er ikke et nytt fenomen. Men det som kan overraske, er at problemstillingen ikke er blitt anvendt i et forsøk på å forklare kvinners lave politiske deltakelse. Spørsmålene blir: Hva består kvinners politiske kultur av? Hva betrakter kvinner som politisk relevante og viktige emner?

Dette vet vi foreløpig lite om, og de data som finns, er som regel ikke innsamlet spesielt med tanke på å belyse kvinners politiske verdier. Men ét sted må vi begynne, og jeg har - med alle mulige forbehold - valgt å se på noen resultater fra de danske valgundersøkelsene.

I forbindelse med Folketingsvalgene i 1971 og 1973 ble velgerne i en større intervjuundersøkelse bl.a. spurt om hva de oppfattet

---

10) Holter (1966), p. 247.

som de viktigste politiske problemer.¹¹ Svarene fordelte seg som vist tabell 6.

Tabell 6. Velgernes valg av emner som de mener er viktige politiske problemer, fordelt på kvinner og menn. Prosent

	Politikk			Økonomi, arbeidsmarked			Boligspørsmål			Sosial- og miljøpolitikk			EF		
	71 ^a	71 ^b	73	71	71	73	71	71	73	71	71	73	71	71	73
Kvinner	27	45	39	37	42	46	58	58	62	50	54	52	28	36	-
Menn	73	55	61	63	58	54	42	42	38	50	46	48	72	64	-
Total	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	-
(N)	(40)	(18)	(120)	(219)	(354)	(475)	(115)	(140)	(104)	(271)	(212)	(174)	(65)	(11)	0

a) august 1971, dvs. før valget. Spørsmålet lød: "Hvilke problemer mener De, er de viktigste i dag, som politikerne skulle ta seg af?"

b) oktober 1971

Tallene fra 1971 viser svarene slik de ble gitt før og etter valget, mens svarene i 1973 ble gitt etter valget. Tallene tyder på at politikk - dvs. parti- og utenrikspolitikk - er et emne som i større grad interesserer menn enn kvinner, selv om forskjellen er blitt noe mindre fra det ene valg til det andre. Omvendt fremstår boligpolitikk som et politisk problem som i løpet av de to år er blitt ganske mye oppprioritert av kvinner. I strid med en "common sense"-oppfatning av hvilke samfunnsproblemer spesielt kvinner er interessert i, viser tabell 6 at omtrent like mange kvinner og menn betrakter sosiale og miljømessige problemer som viktige. Angående det økonomiske området, reduseres kjønnsforskjellen klart fra 1971 til 1973. Fellesmarkedet ble nevnt som et vesentlig problem bare i forbindelse med valget i 1971, først og fremst av menn.

Det generelle inntrykk av tabell 6 er, at kvinner og menn har ganske ensartet oppfatning av hva som i denne perioden var de viktigste politiske problemer.

Vi står så overfor to muligheter. For det første kan vi konkludere at det faktisk ikke er noen emner som kan sies å være kvinne-

11) Spørsmålet lød: "Vi har jo lige haft folketingsvalg, og derfor vil jeg gerne spørge Dem, om hvilke problemer De mener, er de viktigste i dag, som politikerne skulle ta seg af?". I 1971 kunne velgerne oppgi inntil fire emner, i 1973 inntil tre emner. Prosentene i tabellen er beregnet på grunnlag av samtlige svar på dette spørsmålet. Tabellen bygger på spesielle analyser av det foreliggende danske valgmateriale, se Borre m.fl. (1976).

spesifikke.

En slik tolkning vil sterkt svekke holdbarheten i påstander om at kvinner har helt spesielle politiske interesser, slik jeg har antydnet tidligere i artikkelen. Men dermed vil heller ikke motivationsgrunnlaget for kvinners og menns politiske aktivitet være vesentlig forskjellig.

Den andre mulige tolkning er at svarene gjenspeiler innholdet i den politiske debatt som ble ført i forbindelse med valgene. Bl.a. henviser spørsmålet direkte til det nylig avholdte folketingsvalg. Ved å se på hvilke emner valgkampen i radio og fjernsyn konsentrerte seg om kan vi få en pekepinn på i hvilken grad folks prioritering i realiteten gjenspeiler valgkampens innhold.

Tabell 7. Velgernes prioritering av politiske problemer, og emner som det ble referert til i valgprogrammene i radio og fjernsyn. Prosent

	Velgernes prioritering av emner ¹			Emner i valgprogram ²	
	1971 ^a	1971 ^b	1973	1971	1973
Politikk	6	2	14	8	8
Økonomi og arbeidsmarked	31	48	54	45	43
Boligspørsmål	16	19	12	6	11
Sosial- og miljøpolitikk	38	29	20	16	16
EF	9	1	-	18	6
Total	100%	90%	100%	-	7 (verdiutsagn)
(N)	(711)	(735)	(873)	(2.721)	(3.539)

a) august 1971

b) oktober 1971

1) Tallene stammer fra de danske velgerundersøkelser. Se spesielt Sauerbergs kapitel i Borre m.fl. (1976).

2) Tabellene for Valgprogrammernes emner stammer fra undersøkelser av valgutsendelser i radio og fjernsyn, foretatt ved Institut for Statskundskab, Århus (Siune, 1976).

Tabell 7 inneholder på den ene siden velgernes (både kvinners og menns) prioritering ved de tre intervjuetidspunkter, og på den andre siden emner som ble behandlet i valgprogrammene. Det må derfor understrekes at de to sett opplysninger er fra to forskjellige un-

dersøkelser, men ettersom de begge er fremkommet i forbindelse med de to Folketingsvalg, mener jeg det er forsvarlig å foreta denne sammenligningen.

Hvis vi ser på endringer mellom de to valg, finner vi omtrent de samme bevegelser i emnenes fordeling, både blant velgernes prioritering og som behandlet i valgprogrammene. Mens økonomi går fra andre til første prioritet blant velgerne, er det både i 1971 og 1973 det emne som blir behandlet mest i valgprogrammene. Sosialpolitikk og boligspørsmål nedprioriteres både blant velgerne og i valgprogrammene. Partipolitikk holder seg både blant velgerne og i valgprogrammene på omtrent samme nivå - 3.-4. plass. Fellesmerket er det emnet der vi finner den største uoverensstemmelsen mellom velgernes valg og valgprogrammenes innhold. Mens velgerne i 1973 overhodet ikke nevner EF som politisk problem, er det fortsatt med som emne i valgprogrammene i 1973.

Generelt er det rimelig å si at det er ganske stor overensstemmelse mellom velgerne og valgprogrammenes innhold med hensyn til prioritering av politiske emner. Overensstemmelsen er såpass stor at vi ikke kan utelukke tolkningen i forbindelse med tabell 6, om at det er et samspill mellom massemedienes politiske kommunikasjon og velgernes prioritering av viktige politiske emner.

Det er således helt nødvendig med spesielle undersøkelser av hvilke emner og problemer som kvinners politiske kultur består av. Foruten å spørre folk, kan vi bruke deres atferd som en indikator på deres verdi- og interesseprofil. Tidligere i artikkelen har jeg argumentert for at kvinners foreningsaktivitet er et uttrykk for hvilke områder de mener i størst grad ivaretar deres egne interesser. I figur 2 er atferdsformene utvidet til å omfatte mange forskjellige fritidsaktiviteter. På den ene siden har jeg satt et skille mellom aktiviteter i og utenfor foreninger, på den andre siden er det et skille mellom aktiviteter som foregår henholdsvis innenfor og utenfor hjemmet.

Som allerede vist i tabell 4, er menn mere aktive enn kvinner i frivillige organisasjoner. Den nye informasjon i figuren er at kvinners og menns fritidsaktiviteter hver for seg gir noen klare mønstre, både innenfor og utenfor hjemmet. Det synes bl.a. rimelig å karakterisere atferdsmønstret blant menn som mere instrumentelt

Figur 2. Kvinners og menns fritidsaktivitetsmønstre i tre danske kommuner¹

	I tilknytning til hjemmet		Utenfor hjemmet	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Foreningsrelatert aktivitet			-religiøse møter	-politiske møter -fagforeningsmøter -møter i andre typer forening
Andre former for aktivitet	-hus og hjem -kjæledyr ³ -matlavning ² -hobbier (sy, brodere) ² -lese ukeblad	-vedlikeholde bil ² -samlinger ² -avislesning ³ -lese fagbøker og tidsskrift ² -lese andre tidsskrift -spille plater ³	-teater ³ -aftenskole uten tilknytning til arbeide	-dyrke sport -se på sportskonkurranser -kro/restaurant -friluftsliv -aftenskole med tilknytning til arbeide

1) Kriteriet for å plassere enten kvinner eller menn som den dominerende aktør for hver aktivitet, er at frekvensforskjellen mellom kvinner og menn er 10% eller mere. Figuren bygger på data fra den tidligere refererte fritidsundersøkelse (Bakke, 1977).

2) Alene

3) Sammen med ektefelle

enn blant kvinner. Kvinnenes er mere kulturelt preget, og inneholder dessuten atferd av typen "ta-seg-av-andre".

Dette betyr ikke at kvinner og menn fra naturens side oppfører seg fullstendig forskjellig. Figuren gjenspeiler nok mer innholdet i henholdsvis jenter og gutters oppdragelse og sosialisering. Dette er imidlertid atferdsmønstret slik det faktisk er idag, og det er derfor et forslag til det hverdagsliv som analyser av kvinners og menns politiske sosialisering, mobilisering og aktivitet må ta utgangspunkt i.

5. Konklusjon

De data som er fremlagt i denne artikkelen gir et ganske komplisert bilde av sammenhengen mellom kjønn og politisk aktivitet, idet både individuelle ressurser, kjennetegn ved bosted og de emner som politisk atferd angår synes å være relevante faktorer.

For det første viser det seg at utdanning generelt ikke er den sentrale individuelle ressurs for offentlig aktivitet som vi ofte forestiller oss. Hvilke ressurser som er viktige, avhenger blant annet av hva slags sosial struktur personene befinner seg i, og hvilke krav den i det hele tatt stiller i folks hverdag. Selv om kvinner generelt har lavere utdanning enn menn, har vi sett at det ikke innebærer noen vesentlig ulempe for kvinners foreningsaktivitet i rurale områder, fordi landsbygdenes sosiale struktur ikke stiller de samme krav til individuelle ressurser som bymiljøet gjør.

Vi har heller ikke fått bekreftet en påstand om at tidkrevende oppgaver som pass av barn, familie og hjem ikke representerer en viktig barriere for kvinners foreningsdeltakelse.

Når vi ser på kvinners og menns deltakelse i andre typer foreninger enn de eksplisitt politiske, viser det seg at kvinner enten er like så eller mere aktive enn menn. Det er tilfelle med hensyn til deltakelse i boligforeninger, husmorforeninger og religiøse foreninger. Dette resultatet antyder at det er visse samfunnsområder som kvinner er mere interesserte i, og dermed mere motiverte for å engasjere seg i. Når vi til sist ser på mønstret for kvinners og menns fritidsaktiviteter, mener jeg det er rimelig å påstå at spørsmål knyttet til hjemmesektoren danner en politisk arena som er mere relevant for kvinner enn for menn, og at atferd i tilknytning til beslutninger om verdifordeling på disse områder, derfor også må betraktes som politisk, på like linje med aktivitet i de tradisjonelle politiske sektorer.

Litteratur:

- Albrechtsen, Beatrice Halsaa: Kvinner og politisk deltakelse, PAX, Oslo, 1977.
- Babchuk, Nicholas and Alan Booth: "Voluntary association membership: A longitudinal analysis." American Sociological Review, vol. 34- 1969, pp. 31-45.
- Bakke, Marit: Fritid og massemedier. Teoretisk oversikt og marginalfordelinger. Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, 1977.
- Booth, Alan: "Sex and Social Participation." American Soc. Rev., vol. 37, 1972, pp. 183-192.
- Borre, Ole og Jan Stehouwer: Partistyrke og Social Struktur, 1960. Århus, 1968.
- Borre, Ole m.fl.: Vælgere i 70'erne. Akademisk Forlag, 1976.
- Curtis, James: "Voluntary Association Joining. A Cross-National Comparative Note." American Soc. Rev., vol. 36, 1971, pp. 872-880.
- Daalder, Hans (1966). "Parties, Elites and Political Developments in Western Europe." I Dogan & Rose (eds.): European Politics: A Reader. Boston, 1966.
- Dahlerup, Drude (1977). "Et selvstændigt kvindeparti? Den danske kvinderetsbevægelse efter stemmeretten var vundet, 1903-18: En historie om stadigt bristende forventninger." I Else Cederberg et al.: Kvindestudier. Fremad, 1977.
- Dahlerup, Drude (1978 a). "The Women's Sections within the Political Parties in Denmark. Their History, Function, and Importance - for the Political Parties, for Women, and for Feminism." Paper to the ECPR Joint Sessions, Grenoble, 1978.
- Dahlerup, Drude (1978 b). "Women's Entry into Politics: The Experience of the Danish Local and General Elections 1908-20." Scandinavian Political Studies, vol. 1 - New Series - nos. 2-3, 1978.
- Eliassen, Kjell (1978): "Mass Mobilization and the Transformation of Parliamentary Elites in Norway." Scandinavian Political Studies, vol. 1 - New Series - nos. 2-3, 1978.

- Eliassen, Kjell: (1972): "Statssekretæren - fagmann eller politiker." Tidsskrift for samfunnsforskning, vol. 13, 1972.
- Hallenstvedt, Abraham and Rolf Rønning: "De frivillige foreninger: medlemmer og medlemsaktivitet." Paper til den nordiske statskunds-kabskonferanse, Århus, august, 1975.
- Holter, Harriet: "Husmoren: En sosial rolle i omformning." Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 4, 1966, pp. 241-268.
- Jeppesen, Jens og Poul Meyer: Sofavælgerne. Valgdeltagelsen ved danske folketingsvalg. Århus, 1964.
- Lafferty, William M.: "Participation and Democratic Theory". Scandinavian Political Studies 1975.
- Levekårsundersøkelsen, Sluttrapport. NOU 1976:28.
- Martinussen, Willy: Fjerndemokratiet. Oslo, 1973.
- Pedersen, Mogens (1977): Political Development and Elite Transformation in Denmark. Sage contemporary Political Sociology Series, No. 2, 1977.
- Regionale ulikheter i levekår. NOU 1978:3.
- Rokkan, Stein and Henry Valen: "The Mobilization of the periphery: Data on Turnout, Party Memberships and Candidate Recruitment in Norway." Acta Sociologica, vol. VI, 1962, pp. 111-158.
- Siune, Karen: "Broadcasted election campaigns in a multiparty System." Paper presented at the Specialist Group on Comparative Political Communication Analysis, IPSA World conference, Edinburgh, august 1976.
- Styrkårsdóttir, Audur: "Analysis of the Women's Political Movement in Iceland 1908-1926." Paper til ECPR Workshop on Women as Political Actors, Grenoble, 1978.
- Valkonen, Tapani: "Community Context and Politization of Individuals." Acta Sociologica, vol. 12, 1969, pp. 144-155.
- Wærness, Kari: "Kvinneres yrkesaktivitet og utgifter i helse- og sosialsektoren." I Erik Grønseth (red.): Familie og kjønnsroller. Arbeid. Forsørgelse. Likestilling. Cappelen, Oslo, 1976.